

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ევროპეისტიკის დეპარტამენტი

ბელნაწერის უფლებით

სოფიკო დუმბაძე

ლინგვისტური ნეოლოგია და ოკაზონალიზმების ფუნქციონირება ინგლისურ და ქართულ
ენებში

სპეციალობა- ლინგვისტიკა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაციის

ავტორ ეფერ ატი

ბათუმი

2017

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ევროპეისტიკის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ნინო აროშიძე -
ფილოლოგიის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები: ირინე გოშხეთელიანი -
პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

ზურაბ ბეჟანოვი -
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

ქეთევან სვანიძე -
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

ვიაჩესლავ ხოდუსი -
ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
ჩრდილოეთ კავკასიის უნივერსიტეტი, რუსეთი

ანტონიო პამიეს-ბერტრანი
ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
გრანადის უნივერსიტეტი, ესპანეთი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2017 წლის 23 ივნისს, 17 საათზე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილ კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმი 6010, ნინოშვილის ქუჩა N 35, უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი, აუდიტორია №55

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში.

ავტორეფერატი დაიგზავნა _____

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი
ფილოლოგიის დოქტორი,

ასოცირებული პროფესორი:

ნანა ცეცხლაძე

სადისერტაციო ნაშრომი შეისწავლის ენის ნეოლოგიზაციის პროცესს, ოკაზიონალიზმების ფუნქციონირებასა და თავისებურებებს მედიადისკურსსა და სხვადასხვა მიმართულებებში.

ენა იმდენად უნიკალური და მრავალწახნაგოვანი მოვლენაა, რომ მისი კვლევა ამოუწურავია. ახალი ლექსიკის გამუდმებით კვლევა დაეხმარება ხალხს, დაამყაროს წარმატებული კომუნიკაცია. ენის განვითარება პირდაპირ უკავშირდება კოგნიტურ განვითარებას. ლექსიკონის შევსება ახალი ლექსიკური ერთეულებით ენის განვითარების ერთ-ერთი მთავარი და მამოძრავებელი ფაქტორია. ამ თუ იმ ერის მატერიალური თუ ტექნიკური მიღწევები, ნებისმიერი სიახლე აუცილებლად აისახება ენაში.

დღესდღეობით ინგლისური ენა პრაქტიკულად გამოიყენება თითქმის ყველა სფეროში, ის დომინირებს ინტერნეტსივრცეში, ასევე მაღალი რეიტინგით სარგებლობს საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენებისას, პოლიტიკურ და დიპლომატიურ სფეროებში. თანამედროვე ინგლისური ენის ერთ-ერთი გამორჩეული თვისება არის ის, რომ ის ინტენსიურად იჭრება სხვა ენებში. მსოფლიოს პოპულარული, თუ ნაკლებად პოპულარული ენები სესხულობენ ინგლისური ენიდან სიტყვებს, რომლებიც ნეოლოგიზმებია მათთვის.

მეოცე საუკუნის ბოლოდან ქართულ ენაში უამრავი ახალი სიტყვა თუ ტერმინი გაჩნდა. სიტყვების სესხება და ნეოლოგიზმების სახით დამკვიდრება დაკავშირებულია ცხოვრების ყველა სფეროს ახალ რეალობებთან; ასევე იმასთან, რომ ქართულ ენაში ვერ მოინახა მათი შესაბამისი ტერმინები.

ყველა ახალწარმოქმნილი სიტყვა არ შედის ენაში ახალი ლექსიკური ერთეულის სახით, ვერ ხვდება ლექსიკონში. ახალი სიტყვები, რომლებსაც იყენებს ცალკეული პირი, მაგრამ არ არის უზუალური, ოკაზიონალიზმებია.

ოკაზიონალური სიტყვები იქმნება ენაში არსებული სიტყვათწარმოების მოდელების მეშვეობით, პროდუქტიული საშუალებების გამოყენებით. ისინი ყოველთვის თვალში საცემია მათი ორიგინალურობის გამო.

ოკაზიონალიზმები ენის ლექსიკური ფონდის ყველაზე დინამიკური ნაწილია. ისინი წარმოიქმნება მყისიერად, კომუნიკაციის პროცესში უეცრად გაჩენილი ლექსიკური ხარვეზის შესავსებად ან მას გამიზნულად ქმნიან მწერლები და პოეტები ხატოვნების ამდლების, ემოციურობის გაზრდის, მაქსიმალური სიზუსტის მიღწევის და სუბიექტური აზრის გამოხატვის მიზნით. ენის მომხმარებლისათვის ოკაზიონალიზმები ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალებაა, დაინახოს ავტორის შემოქმედებითი პოტენციალი. წერილობითი ფორმით ისინი ადრე მხოლოდ მხატვრულ ლიტერატურაში გამოიყენებოდა, დღესდღეობით ენობრივი ინოვაცია თანამედროვე ცხოვრების მრავალ სფეროში გვხვდება.

ერთ-ერთი სფერო, რომელშიც ოკაზიონალიზმები ფართოდაა გავრცელებული, მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებია. ისინი მყისიერად რეაგირებენ საზოგადოებაში მომხდარ სოციალურ, პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ ცვლილებებსა და მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზე. მედიაზაზარი კომუნიკატორისგან მოითხოვს სხვადასხვა საშუალების მაქსიმალურ გამოყენებას მასობრივი აუდიტორიის ყურადღების მისაპყრობად; მედიადისკურსის ტექნიკის ეფექტურობა კი იზომება მისი ზეგავლენით ადრესატის ფსიქიკის კოგნიტურ თუ ემოციურ კომპონენტებზე.

მოცემული ნაშრომის აქტუალურობა. მიუხედავად იმისა, რომ ნეოლოგიზმები არაერთი ნაშრომის ობიექტი ყოფილა, თემა გამუდმებით აქტუალურია. ამ უკანასკნელს განაპირობებს ის ფაქტი, რომ ისინი ძალიან დიდი სისწრაფით იქმნება და საკვლევი მასალაც მდიდრდება. თემა ეხება ისეთ აქტუალურ საკითხებს, როგორებიცაა ენის სიწმინდე და ენობრივი პოლიტიკის შემუშავება.

ოკაზიონალიზმებს ეძღვნება უამრავი კვლევა, თუმცა ისინი დღემდე საკმარისად არ არის გამოკვლეული. თემის აქტუალურობა გამოწვეულია მასმედიასა და თანამედროვე ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში ოკაზიონალიზმების რიცხვის ზრდის ტენდენციით და ჩვენი სურვილით, ქართული ლინგვისტიკა გაუმკლავდეს ამ ახალ გამოწვევას. დღესდღეობით ოკაზიონალიზმები გვხვდება პოლიტიკურსა თუ მედიადისკურსში. ენის თვალსაზრისით ეს ნიშნავს, რომ ოკაზიონალურმა ერთეულებმა ესთეტიკურთან ერთად შეითავსეს კომუნიკაციური სტრატეგიების გარდასახვის ფუნქციაც, რომელიც კონკრეტული კომუნიკაციური მიზნების მიღწევაზეა ორიენტირებული. ოკაზიონალიზმების კვლევა მასობრივი საინფორმაციო მასალების მიხედვით სამეტყველო აქტის, აზრთწარმოქმნის პროცესის თავისებურებების ახალი რაკურსით შესწავლის საშუალებას იძლევა.

ნაშრომის მიზანია, განისაზღვროს ნეოლოგიზმთა წარმოქმნის თანამედროვე სურათი, ოკაზიონალიზმების როლი არამართო მხატვრულ ლიტერატურაში, არამედ სხვა სფეროებშიც და გამოვლინდეს მათი ფუნქციები.

მიზნის მისაღწევად დასახული გვაქვს შემდეგი **ამოცანები**:

- გლობალიზაციის როლი ენის განვითარებაში;
- ნეოლოგიზმთა და ოკაზიონალიზმთა თავისებურებების განხილვა;
- ოკაზიონალიზმების თვისებებისა და ფუნქციების გამოვლენა;
- ოკაზიონალურობის თეორიის უმნიშვნელოვანესი ასპექტების განხილვა;
- ოკაზიონალიზმების ტიპოლოგიურ-თემატური კლასიფიკაცია;
- ქართულსა და ინგლისურ ენაში სხვადასხვა სფეროში არსებული ოკაზიონალიზმების შეპირისპირებითი ანალიზი;
- ოკაზიონალიზმების როლის დადგენა და მათი ფუნქციონირება სხვადასხვა სფეროში, მათი გამოყენების თავისებურებების გამოვლენა.

კვლევის მეთოდოლოგია. ნაშრომში გამოყენებულია სისტემურ-სტრუქტურული, შედარება-შეპირისპირებითი, ლინგვისტური დაკვირვების და აღწერის მეთოდი. სისტემურ-სტრუქტურული მეთოდების გამოყენებით ოკაზიონალიზმები გამოვავლინეთ მედიადისკურსში და გავაანალიზეთ ისინი. ოკაზიონალიზმების ფუნქციები გამოიკვეთა სხვადასხვა სფეროში მათი თავისებურებების შედარების შედეგად. შეპირისპირებითი მეთოდის გამოყენების აუცილებლობა ასევე გამოწვეულია მასალის არაერთგვაროვნებით: ოკაზიონალიზმები ფიქსირდება მედიის სხვადასხვა სფეროსა და განსხვავებულ ენებში და მათ სიტუაციის შესაბამისად განსხვავებული დატვირთვა აქვთ.

ნაშრომის სიახლე ისაა, რომ შევეცადეთ მოგვეცა ოკაზიონალიზმების მრავალწახნაგოვანი ანალიზი სხვადასხვა სფეროში, უპირატესად მედიატექსტებში და გამოკვეთილიყო მათი ფუნქციონირების თავისებურებები. აქამდე ლინგვისტები ყურადღებას მეტწილად ლიტერატურულ ოკაზიონალიზმებზე ამახვილებდნენ. ამდენად, ქართულ ენაში ნაკლებად თუ მოგვეპოვება ნაშრომი, რომელშიც სხვადასხვა სფეროს ოკაზიონალიზმებია შესწავლილი.

სიახლეა ასევე სხვადასხვა სიტუაციის ანალიზი, სადაც პიროვნება განზრახ, გეგმიურად და სპონტანურად იყენებს ოკაზიონალიზმებს, რომლებიც სხვადასხვა მიზანს ემსახურება, იქნება ეს „შინაგანი მეს“ რეალიზება, ირონია, მსმენელზე ზეგავლენა თუ სხვა.

მოცემული ნაშრომის სიახლეს განაპირობებს ოკაზიონალიზმების მიმოხილვა, თემატური კლასიფიკაცია და მათში იმპლიცირებული სხვადასხვა დატვირთვის ჩვენებაც.

ნაშრომის თეორიული მნიშვნელობა. სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილია საკვლევ თემასთან დაკავშირებული სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა და მათზე დაყრდნობით გამოტანილია შემაჯამებელი დასკვნები. აქედან გამომდინარე, ნაშრომის თეორიული ღირებულებაა ცალკეული პრობლემის გადაჭრის შედეგად მიღებული დასკვნები. მისი გამოყენება შეიძლება ლინგვისტიკაში ოკაზიონალიზმების შესახებ არსებული თეორიული მასალის გასავრცობად.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. მასალების გამოყენება შესაძლებელი იქნება ინგლისური ენის სტილისტიკის, ლექსიკოლოგიის, ტექსტის ლინგვისტიკის სწავლების დროს.

მასობრივი მედიის მომხმარებელმა უნდა გაითვალისწინოს, რომ სემანტიკურად გამჭვირვალე ოკაზიონალიზმის გამოყენება მას მეტ შანსს აძლევს, რომ პოლიტიკური, კომერციული, ინფორმაციული თუ სხვა ტიპის განცხადებები უფრო ეფექტური და წარმატებული გახადოს და სასურველი ზეგავლენა მოახდინოს პუბლიკაზე.

სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევა და ანალიზი დახმარებას გაუწევს მეცნიერებსა და მკვლევრებს, რომელთა შესწავლის საგანს და ინტერესის სფეროსაც ოკაზიონალიზმები წარმოადგენს.

ემპირიული მასალა მოიცავს მაგალითების ანალიზს ინგლისური და ქართულენოვანი მედიიდან. კერძოდ, გამოყენებულია ინგლისური და ქართული გაზეთების/ჟურნალების სტატიები, სტატიის სათაურები, რეკლამები და ინტერნეტ-მასალები.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა. სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურას განსაზღვრავს კვლევის მიზნები და ამოცანები. ნაშრომი შედგება: შესავლის, 3 თავის, 13 პარაგრაფის და ზოგადი დასკვნებისგან, ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურის ნუსხა, ინტერნეტმასალების სია და დანართი.

შესავალში განხილულია სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე, კვლევის მიზნები, დასაბუთებულია თემის აქტუალობა, საკვლევი სფეროს არჩევანი, წარმოდგენილია ძირითადი მოძღვრებანი, რომლებიც ქმნის ნაშრომის თეორიულ საფუძველს.

ნაშრომის პირველი თავი - „ნეოლოგიზაციის როლი თანამედროვე ენების განვითარებაში“- შედგება 4 ქვეთავისგან: 1.1. ენობრივი სისტემა, როგორც განვითარებადი ფენომენი; 1.2. გლობალიზაციის როლი ენათა განვითარებაში; 1.3. ლინგვისტური ნეოლოგია, ნეოლოგიზმების წარმოების სახეები და ევოლუცია; 1.4. სესხების როლი ლინგვისტურ ნეოლოგიზაციაში; მასში გაანალიზებულია გლობალიზაციისა და ტექნოლოგიების როლი ენების განვითარებაში, დახატულია ქართული ენის თანამედროვე სურათი, ნაჩვენებია ინგლისური ენის გავლენა ქართულ ენაზე და მასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხები.

ნაშრომის მეორე თავი - „ოკაზიონალიზმების არსი და კლასიფიკაცია“ შედგება 5 ქვეთავისგან: 2.1.ენის ლექსიკური ფონდის დინამიკურობა; 2.2. ოკაზიონალიზმთა და ნეოლოგიზმთა შედარებითი ანალიზი; 2.3. ოკაზიონალურ ერთეულთა მიმართება უზუალურ ლექსიკასთან; 2.4. ოკაზიონალიზმების თემატური კლასიფიკაცია და მათი სემანტიკურ-პრაგმატიკული თავისებურებანი; 2.5. ოკაზიონალიზმთა ტიპოლოგია და სტრუქტურული თავისებურებანი; მასში განხილულია ბირთვულ და პერიფერიულ ზონაში ლექსიკური ერთეულების დინამიკურობა, ოკაზიონალიზმთა და ნეოლოგიზმთა მსგავსება-განსხვავებები. აქვე წარმოდგენილია ფაქტორები, რომლებიც ოკაზიონალიზმებს განასხვავებს უზუალური ლექსიკური ერთეულებისაგან. ამავე თავში გაანალიზებულია ოკაზიონალიზმთა ფუნქციები, მოცემულია მათი სტრუქტურული ანალიზი და კლასიფიკაცია.

ნაშრომის მესამე თავი - „ოკაზიონალიზმების ფუნქციონირება თანამედროვე მას-მედიაში“ შედგება 4 ქვეთავისგან: 3.1. მასობრივი მედია, როგორც ოკაზიონალიზმების წყარო; 3.2. სიტყვათწარმოქმნის თავისებურებები და ოკაზიონალიზმების ფუნქციონირება მასმედიაში; 3.3. ოკაზიონალურ ელემენტთა გამოყენება ბილბორდებში; 3.4. მხატვრული ლიტერატურისა და მასმედიის ოკაზიონალიზმების შედარებითი ანალიზი; აქ წარმოდგენილია ოკაზიონალიზმები, რომლებმაც თავი იჩინა მასმედიაში და საუბარია მათ ფუნქციონირებაზე. მხატვრულ ლიტერატურაში გამოყენებული ოკაზიონალიზმების ფუნქციები შედარებულია მასმედიაში გამოყენებული ოკაზიონალური სიტყვების ფუნქციებთან.

ოკაზიონალიზმების გამოყენების თვალსაზრისით განხილულია ინგლისური და ქართული ენების ბილბორდები, პოსტერები და აფიშები.

დასკვნით ნაწილში შეჯამებულია კვლევა და მოცემულია თეორიული განზოგადება.

თავი I

„ნეოლოგიზაციის როლი თანამედროვე ენების განვითარებაში“

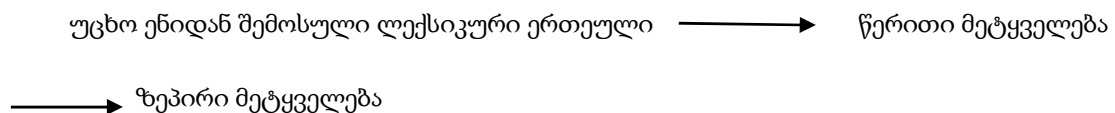
დისერტაციის პირველი თავი ეძღვნება ნეოლოგიზაციის პროცესის აღწერასა და ანალიზს, გლობალიზაციის როლის გამოვლენას ენის განვითარებაში და ინგლისური ენის გავლენის დადგენას ანგლიციზმების მომრავლებაში.

ენა კომუნიკაციურ სისტემათა შორის ყველაზე ძლიერი და დახვეწილია, ენა, რომელსაც ჩვენ ბავშვობიდანვე ვითვისებთ, განსაზღვრავს სამყაროს ხედვისა და მისი სტრუქტურირების ჩვენეულ, განსაკუთრებულ ხერხს. ენა იცვლება და ვითარდება თავისი შინაგანი იმპულსების საშუალებით. ლექსიკური შემადგენლობა ენაში ყველაზე ადვილად და ყველაზე მეტად იცვლება.

ენათა კონტაქტები დღეს უფრო სწრაფი და მოქნილია, ვიდრე ადრე, სანამ ხალხთა შორის ურთიერთობის ახალი გზა - ინტერნეტი გაჩნდებოდა. ბრიტანელი ლინგვისტის დ. კრისტალის მიხედვით: „ინტერნეტი სოციალურთან ერთად ლინგვისტური რევოლუციაც არის“. (Crystal 2003:7).

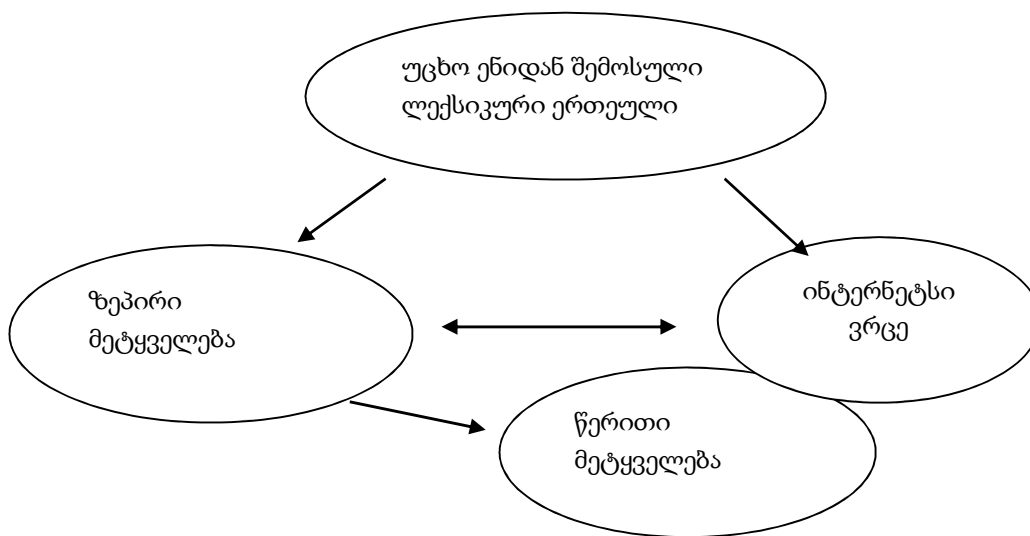
გლობალიზაცია ისეთი ფენომენია, რომელიც შეიძლება ორმხრივ შევაფასოთ. თუკი ის ერთი მხრივ სახიფათოა არაპოპულარული ენებისათვის, რაც მის უარყოფით მხარეზე მიუთითებს, მეორე მხრივ ის სოციუმის ინტეგრირების საუკუთესო საშუალებაა, რომელშიც იკვეთება მისი დადებითი მხარე.

ენათშორისი ურთიერთობები დღეს უფრო სწრაფი და მოქნილია, ვიდრე ადრე იყო, სანამ ხალხთა მაკავშირებელი ახალი ფორმა, ინტერნეტი, გაჩნდებოდა. გლობალიზაციის ფილოსოფიის მკვლევარი პ. მერსი აღნიშნავს, რომ „მსოფლიო გადაიქცა გლობალურ სოფლად, რომელშიც შეხვედრის ადგილი მსოფლიოს ფართო ქსელია“ (www) (მერსი, 2001:11).

თუკი დავაკვირდებით ზემოთ წარმოდგენილ სქემას, დავინახავთ, რომ ამ სქემაში მოცემულია ორი სფეროს მიმართება ერთმანეთთან. ეს მიმართება კი, თავის მხრივ, ცალმხრივია. ზეპირ მეტყველებაში უცხო ენიდან შემოსული სიტყვა ლეგიტიმური ხასიათის არაა. ის ლეგიტიმური ხდება მეორე სფეროში, წერილობით მეტყველებაში გადასვლის შემდეგ და კარგავს უცხოურობის სტატუსს.

დღეს „კომპიუტერულ ეპოქაში“ სიტყვათა ლეგიტიმაციის ამ გრაფიკულ სურათს რადიკალურად ცვლის ინტერნეტის არსებობა. კომპონენტებს შორის დამოკიდებულება არის არა ცალმხრივი, არამედ ორმხრივი და აქედან გამომდინარე, ზემოთ წარმოდგენილი სქემა ამგვარ სახეს იღებს:

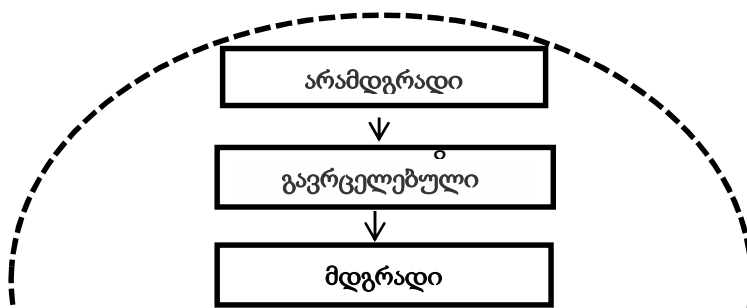
სქემა ცხადყოფს, რომ ინტერნეტის გაჩენასთან ერთად გაურკვეველი ხდება ლექსიკური ერთეული ჯერ ზეპირ მეტყველებაში შემოდის თუ ინტერნეტის ვრცელებაში, რომელიც წერით მეტყველებასაც მოიცავს და ნაწილობრივ ზეპირსაც.

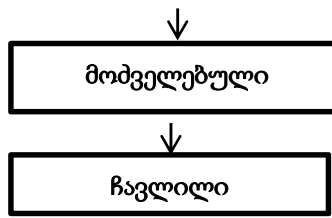
ნეოლოგიზმები ენაში მოქმედი წესების მიხედვით იქმნება უკვე არსებული მორფემებისა და ლექსემების საფუძველზე, ან შემოდის სესხებით, ძირითადად ტრანსლიტერაციის გზით.

ქვემოთ მოვიყვანთ ყველაზე პოპულარულ მაგალითებს, რომელთა მიხედვითაც დავინახავთ გლობალიზაციის გავლენას ქართულ ენობრივ სურათზე და მის როლს ნეოლოგიზმების გავრცელებაში.

<u>ნეოლოგიზმები</u>		<u>საწყისი სახე</u>		<u>განმარტება</u>
1. ბლოკბასტერი	-	Blockbuster	-	წარმატებული ფილმი
2. ბილბორდი	-	Billboard	-	დიდი ზომის გარეთა რეკლამა
3. ვინჩესტერი	-	Winchester		მყარი მაგნიტური დისკების დასახელება
4. კერლინგი	-	curling	-	სპორტული თამაში

გვსურს აქვე ვისაუბროთ ნეოლოგიზმების ევოლუციაზე. ახალ შექმნილ სიტყვას, ან ნასესხებს, რომელიც ენაში შემოდის, უხდება განვითარების რამდენიმე საფეხურის გავლა. ესენია:

ნეოლოგიზმები არსებობს უძველესი დროიდან და ისინი გამუდმებით მნიშვნელოვანია ყველა სფეროში, უფრო მეტიც, ისინი ასახავენ ენის დინამიკურობას და კრეატიულობას. ნეოლოგიზმები ჩნდება ყველა სფეროში, ყველაზე დიდი როლი კი ნეოლოგიზმების შექმნაში ითამაშა მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესებმა და ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ.

თავი II ოკაზიონალიზმების არსი და კლასიფიკაცია

ოკაზიონალიზმი წარმოადგენს რგოლს ენობრივი ახალწარმონაქმნების ჯაჭვში: **„პოტენციური სიტყვა - ოკაზიონალიზმი - ნეოლოგიზმი.“**

პოტენციურად შეიძლება ჩაითვალოს სიტყვები, რომლებიც შეიძლება იწარმოებოდეს არსებული მოდელების მეშვეობით ან სიტყვები, რომლებიც უკვე შექმნილია, მაგრამ ჯერ არ შესულან ენაში. გ. ო. ვინოკურმა პოტენციურ სიტყვებს მიაკუთვნა „ისინი, რომლებსაც აქვთ წარმოქმნის უნარი, თუკი ამის აუცილებლობა გაჩნდება“ (ვინოკური, 2009:43). ო. ა. ახმანოვა პოტენციურად თვლიდა „სიტყვას, ჯერ კიდევ გამოუყენებელს მეტყველებაში, მაგრამ აუცილებლობის შემთხვევაში შესაძლებელი იქნებოდა მისი მიღება პროდუქტიული სიტყვათწარმოების მოდელის მიხედვით“ (ახმანოვა, 1969:32).

ლინგვისტური ტერმინი **ოკაზიონალიზმი** (ლათ. occasio - „შემთხვევითობა“) პირველად გამოიყენა გერმანელმა ფილოლოგმა გ. პაულმა 1880 წელს, თუმცა ყველა ახალ წარმოებ სიტყვას მაინც ნეოლოგიზმად განიხილავდნენ, მანამ სანამ ოკაზიონალიზმი კვლავ არ გამოჩნდა ნ. ი. ფელდმანის სტატიაში „ოკაზიონალური სიტყვები და ლექსიკოგრაფია“. მკვლევარი წერდა: „ოკაზიონალურად მე მივიჩნევ სიტყვას, წარმოქმნილს, ენის მცირედ პროდუქტიული ან არაპროდუქტიული მოდელის მიხედვით, შექმნილს განსაზღვრული შემთხვევისთვის ან ჩვეულებრივი შეტყობინების მიზნით, ან კიდევ მხატვრული თვალსაზრისით. პოტენციური სიტყვის მსგავსად ოკაზიონალური სიტყვა არის მეტყველების და არა ენის ფაქტი“ (ფელდმანი, 1957:65). ასეთი სიტყვები ჩვეულებრივ განიხილებიან, როგორც ”occasional” (შემთხვევითი) ან ”nonce-words” (აბსურდულ) სიტყვებად. თვით ტერმინიც კარგად ასახავს მათ რაობას, ესაა შემთხვევით შექმნილი, სხვადასხვა ფაქტორით განაპირობებული სიტყვები.

მოცემულ ნაშრომში სამუშაო ტერმინად გამოყენებულია სიტყვა **ოკაზიონალიზმი**, მაგრამ სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემულ პრობლემატიკაზე საუბრისას გვხვდება სხვა ტერმინებიც: „მწერლის მიერ ნაწარმოები სიტყვები“, „მხატვრული ნეოლოგიზმები“, „შემოქმედებითი ნეოლოგიზმები“, „სტილისტიკური ნეოლოგიზმები“, „ინდივიდუალური ნეოლოგიზმები“, „თვითნაკეთი სიტყვები“, „სიტყვა-მეტეორები“, „ერთდღიანი სიტყვები“, „ეგოლოგიზმები“, „ინდივიდუალურ-საავტორი სიტყვები“, „ეფემერული ინოვაციები“. რაც შეეხება ტერმინ „ოკაზიონალიზმს, ის არის ყველაზე უფრო მოკლე, შინაარსობრივად განსაზღვრული და ყველაზე გავრცელებულია შესაბამისი მიმართულების სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ინგლისურ ენაში ოკაზიონალიზმის აღსანიშნავად გამოიყენებენ: occasionalisms, occasional words, nonce words, coinage, authorial words (authorisms), a literary neologism და neologisms-საც კი.

გაუმართლებელი იქნებოდა, გვეფიქრა, რომ ყველა ოკაზიონალიზმი მხოლოდ ერთჯერადად გამოიყენება, ან ყველამ შეიძლება გაიაროს ლექსიკალიზაციის პროცესი და ნეოლოგიზმად ჩამოყალიბდეს.

უნდა ვალიართ, რომ ოკაზიონალიზმებსა და ნეოლოგიზმებს შორის არსებობს რაღაც გარდამავალი ეტაპი, რადგანაც უამრავი შემთხვევა გვაქვს იმისა, როცა ოკაზიონალიზმებს მოუპოვებიათ ნეოლოგიზმის სტატუსი და აქტიურ ლექსიკაში გადასულან.

თუკი ნეოლოგიზმს და ოკაზიონალიზმს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ განსხვავებებს:

ნეოლოგიზმები:

- ძირითადად ახალი ლექსიკური ერთეულების ნომინაციისას გამოიყენება;
- ხშირად გამოიყენება;
- ისინი გამიზნულად იქმნება სიტყვათწარმოების სხვადასხვა მოდელის გამოყენებით;
- როცა კარგავს სიახლის შეგრძნებას, ის უკვე აღარ არის ნეოლოგიზმი.

ოკაზიონალიზმები:

- გამოიყენება ერთ კონკრეტულ სიტუაციაში;
- არის გამოგონილი ერთი ავტორის მიერ კონკრეტული შემთხვევისათვის;
- შეიძლება თავი შეინარჩუნოს ენაში სილამაზის ან სიმარტივის გამო;
- იქმნება არსებული სიტყვებისაგან, სიტყვათწარმოების სხვადასხვა მოდელის გამოყენებით, კარგად ნაცნობი პრეფიქსისა თუ სუფიქსის საშუალებითაც კი (balconyfull) ან სრულიად ახალი ბგერათკომბინაციებისაგან, შესაძლებელია გამიზნულად ან უნებლიეთ გართმული იყოს;

- ოკაზიონალური სიტყვები იქმნება პირდაპირ საუბრისას;

- ნეოლოგიზმები სიახლის შეგრძნებას კარგავენ გარკვეული დროის შემდეგ, თუმცა ოკაზიონალიზმების უჩვეულო და უცხო გამოხატულება არის მათი მკვეთრი თვისება;
- ოკაზიონალიზმების გამოჩენა ენაში გამოუცნობია;
- ოკაზიონალურ ელემენტებს გააჩნია ექსპრესიულობა, რადგანაც მათ უჩვეულობა ახასიათებთ და მხოლოდ კონტექსტზე არიან კონცენტრირებული.

მათ შეიძლება პოპულარობა მოიპოვონ:

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ყოველ ნეოლოგიზმს ჰყავს ავტორი, თუმცა თუ ჩვენთვის ცნობილია ოკაზიონალიზმების ავტორები, ნეოლოგიზმების ავტორები უცნობებად რჩებიან.

მამასადაძამე, ნეოლოგიზმებით ჩვენ გამოვხატავთ უფრო სტაბილურ ინოვაციურ სიტყვებს, რომლებიც თავს იჩენს ხალხთა სხვადასხვა ჯგუფის კომუნიკაციისას, მაშინ როცა, ოკაზიონალიზმები მიიჩნევა სიტყვებად, რომელთა გამოყენება ერთჯერადია ტექსტსა თუ კომუნიკაციის პროცესში.

ლ. ტერენტევა (ტერენტევა, 1983:92) კი ის ნიშან-თვისებები გამოყო, რომლებიც განაცალკევებს ოკაზიონალიზმებს ჩვეულებრივი სიტყვებისაგან:

- ა) ოკაზიონალიზმების არარსებობა ლექსიკონებში;
- ბ) კომუნიკაციის პროცესში არარეპროდუქციულობა;
- გ) საგრძნობი, შესამჩნევი სიახლე სიტყვის გაჟღერებისას;
- დ) გამოყენების ერთჯერადობა;
- ე) ხატოვნების შეგრძნება;
- ვ) სიტყვის მნიშვნელობის ჩაუნაცვლებელი გამოხატულება;
- ზ) კონტექსტზე დამოკიდებულება;
- თ) არაპროგნოზირებადობა კონტექსტში.

დისერტაციაზე მუშაობისას გამოკვეთილი სხვადასხვა მაგალითის გაანალიზების შემდგომ წარმოვიდგინეთ ოკაზიონალიზმებისათვის დამახასიათებელ სხვა თვისებებსაც, რომლებიც განასხვავებს ოკაზიონალურ სიტყვებს უზუალურ სიტყვებისაგან:

- შემოქმედობითობა
- წარმოუქმნელობა (ხელქმნა);
- არანორმატიულობა;

- სპონტანურობა;
- ექსპრესიულობა;
- ინდივიდუალური კუთვნილება;
- სინქრონულ-დიაქრონული დიფუზიურობა;

სხვადასხვა მაგალითების ანალიზის შემდეგ ჩვენ შევეცადეთ გამოგვეყო ორი ქვეჯგუფი:

მყისიერ ოკაზიონალიზმებში მოიაზრება ნებისმიერი ენობრივი ერთეული, რომელიც იქმნება საუბრის მომენტში, ყოველგვარი წინასწარი გათვლის გარეშე.

გამიზნული - რეალიზდება ინდივიდის მიერ, თავისი კრეატიული უნარების აბსოლიტურად გაცნობიერებულად გამოყენებით.

შეიძლება გამოვყოთ ოკაზიონალიზმთა ორი ძირითადი კატეგორია, **სალიტერატურო ოკაზიონალიზმები** და **საზოგადო ოკაზიონალიზმები**. სალიტერატურო ენაში ვგულისხმობთ მხატვრულ ნაწარმოებში შექმნილ ავტორისეულ სიტყვებს, ხოლო საზოგადოში შეიძლება გავაერთიანოთ ყოველდღიურ საუბრებსა და სხვადასხვა სიტუაციაში შექმნილი ოკაზიონალიზმები, გარდა მხატვრული ლიტერატურისა.

ოკაზიონალიზმებს შორის შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი ჯგუფები:

1) **ჭეშმარიტი ოკაზიონალიზმი** - როცა შინაარსი სავსებით ახალია. cyberpunk (მეცნიერული ჟანრი ნაწარმოებისა, რომელიც ახასიათებს მეამბოხე ჰაკერებს, მოქმედება ვითარდება შავბნელ საზოგადოებაში, რომელიც ინტეგრირებულია კომპიუტერული ქსელით) Eglaf _ a word that has no meaning; can be used in place of any other word.

2) **ტრანსნომინირებული** - როცა შინაარსი ცოტა ნაცნობია. მაგალითად: edutainment (education+entertainment).

ქვემოთ წარმოგიდგინთ ოკაზიონალიზმთა მაგალითებს სხვადასხვა სფეროდან და მათზე დაყრდნობით შედგენილ ჩვენეულ კლასიფიკაციას.

_ **Pundustry**: the pundit industry. The term was coined by columnist Gene Weingarten in his cover story for the Washington Post magazine for March, 2008. ჯენ ვეინგარტენმა გამოიყენა სიტყვა მასმედიის მიმართ. მან ფაქტს, როცა ერთსა და იმავე ინფორმაციას სხვადასხვა გადაცემაში უყურა და ყველგან განსხვავებული ინფორმაცია მოიპოვა, უწოდა „Pundustry“. (Dickson 2012:138) (ბიზნესის სფერო).

_ **Pob** (Blending): of Posh and Bob. When Victoria Beckham got her new hair style the media called it a "Pob". (Dickson 2012:101)(Fashion).

_ **Gamesmanship**: the art of winning games by using various ploys and tactics to gain a psychological advantage. Created by Stephen Potter in 1947. ეს არის თამაშში გამარჯვების ხელობა სხვადასხვა ხრიკისა და ტაქტიკის გამოყენებით, რათა მოიპოვოს ფსიქოლოგიური კმაყოფილება. (Dickson 2012:76) (სპორტის სფერო).

_ **Infanticipate**: expecting a baby, a term created by the widely circulated American newspaper columnist Walter Winchell. **ბავშვის მოლოდინში მყოფი** - ეს კი პირველად გაზეთის გვერდზე გამოჩნდა. (Dickson 2012:93) (მედიცინის სფერო)

_ **Roomscanitis**: an affliction of some partygoers that makes their eyes flit about looking for someone more interesting or less dull than the one they are talking to. Created by John H. Corcoran Jr., who introduced it in an article in the Washington magazine in 1975. **წვეულებებზე მოსიარულეების დარდი** ეხება იმ ადამიანებს, რომლებიც გამუდმებით ეძებენ ვიღაცას ირგვლივ, ვინც უფრო საინტერესო და ნაკლებად მოსაწყენი იქნება, ვიდრე ისინი, ვისაც უკვე ესაუბრებიან. ის პირველად გამოიყენა ჟურნალისტმა ჯონ კორკორანმა. (Dickson 2012:145) (გართობის სფერო)

_ **Frankenfood**: genetically modified food. Frankenstein + food. This derogatory term was coined from Franken(stein) + food on June 16, 1992 by Paul Lewis, Professor of English at Boston College, who wrote to The New York Times as follows: "...Ever since Mary Shelley's baron rolled his improved human out of the lab, scientists have been bringing just such good things to life. If they want to sell us Frankenfood, perhaps it's time to gather the villagers, light some torches and head to the castle." (Dickson 2012:99) (Food)

_ **Netizen**: a person who spends an excessive amount of time on the Internet. (blending of Internet and citizen). The term was coined by Michael F. Hauben who was an Internet theorist and author, Along with Ronda Hauben, he co-authored the 1997 book *Netizens*. **Netizen-ი** არის პიროვნება, რომელიც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მოიხმარს ინტერნეტს.

_ **Whovian**: a fan of the British science-fiction television series Doctor Who. It seems to have appeared first in the US, in the title ("Whovian Times") of the newsletter of the Doctor Who Fan Club of America, in the 1980s. (Dickson 2012:65) (TV)

_ **Mudblood**: a term used in the popular children's book Harry Potter to describe wizards who don't have any wizard ancestors. It's important as it shows how popular literature can add to the English language. ეს სიტყვა პირველად ჰარი პოტერის წიგნშია გამოყენებული და აღწერს „კუდიანს“, რომელსაც არ ჰყავდა „კუდიანი“ წინაპრები.

ოკაზიონალიზმების თავდაპირველი და მნიშვნელოვანი თვისებაა **გავლენის მოხვედრა მკითხველსა თუ მსმენელზე**. სტილისტიკური ეფექტი კი ძირითადად ენობრივი ნორმიდან გადახრის ხარჯზე მიიღწევა, რაც სხვადასხვა დონეზე შეიძლება განხორციელდეს: მაგ. ფონეტიკურ, მორფოლოგიურ, სინტაქსურ და სემანტიკურ დონეებზე.

მოვიყვანო მაგალითებს ქართველი ერისათვის კარგად ცნობილი „კომედი შოუდან“ რომლებიც **კომიკური ეფექტის შექმნას და მსმენელის გახალისებას ემსახურება**.

<u>ოკაზიონალიზმი</u>		<u>საწყისი წყარო</u>
„წყლითი პარკი“	-	სითი პარკი
„ბიომეტეოლოგოგიული სურათი“	-	ბიომეტრიული სურათი
„შარვალშიში“	-	შარმელშიში
„არგენტინაში“	-	„არგენტინა“
„ხელფასულობის ცნობა“	-	ხელფასის ცნობა
„ამომიპრიმიტიულე“	-	ამოპრინტერება
„პეკატუსი“	-	პეგასუსი

სკეჩი ტურისტულ სააგენტოზეა. „თავალშისაცემი სიხალისით“ დატვირთული სიტყვები მსმენელის გამხნეების მიზნითაა გამოყენებული.

სარეკლამო სფერო თავისთავად იყენებს ყველა შესაძლებლობას **ხალხის მიზიდვის** მიზნით. რეკლამის უმთავრესი მიზანია, მიაწოდოს მომხმარებელს ადეკვატური ინფორმაცია პროდუქტის შესახებ და მოახდინოს კოგნიტურ-ფსიქოლოგიური ზემოქმედება. რეკლამა ის მიზანმიმართული საშუალებაა, რომელიც პროდუქტის რეალიზაციაზეა ორიენტირებული. ოკაზიონალიზმების გამოყენება მნიშვნელოვანი იარაღია, რომელსაც რეკლამის კრეატიული მწარმოებლები ეფექტურად იყენებენ, თუმცა რეკლამებში შეგვიძლია ოკაზიონალიზმების კიდევ ერთ ისეთ ფუნქციაზე ვისაუბროთ, როგორცაა კონკურენციის გაწევა.

მაგ: „ხევსურული, **ლუდური** ლუდი“.

რეკლამის შემქმნელები არსებითი სახელის ზედსართავად გადაქცევით შეეცადნენ ინტენციის განხორციელებას. ისინი რთული კონსტრუქციების გამოყენების გარეშე, ადვილად და ლაკონიურად ახერხებენ ოკაზიონალიზმის წარმოებას და მთავარი სათქმელის მიწოდებას.

ოკაზიონალიზმების შექმნითა და გამოყენებით უკვე უამრავი სფერო ინტერესდება და გამონაკლისს არც ქართველთათვის კარგად ნაცნობი კომპანია „ჯეოსელი“ წარმოადგენს. **აბონენტთა მიზიდვის** მიზნით არც ის ჩამორჩება სიტყვათქმნადობით.

მაგ: „ტარიფი **ნულომანი**“

ფუნქციონირებაზე საუბრისას შევხებით ტელევიქტორინებსაც, რადგანაც აქ ისინი იშვიათი დატვირთვით ფუნქციონირებენ, ოკაზიონალიზმები იქმნება საგანგებოდ, რათა სწორ პასუხთან ერთად წარმოგვიდგინოს სხვა ვარიანტებიც მკითხველის ინტელექტუალურობის დადგენის ან მათი შეცდენის მიზნით, ანუ აქ შეიძლება ვივარაუდოთ ორი მიზანი, რასაც ოკაზიონალური ელემენტები ემსახურება: მსმენელის შეცდენა ან მისი ინტელექტის გამოცდა. მაგალითისათვის განვიხილოთ „ცოდნა ფულიას“ რამდენიმე შემთხვევა:

შეკითხვა: „რა ერქვა კრიმინალურ ავტორიტეტს ნ. დუმბაძის რომანში „თეთრი ბაირალები“?

ა) მანდარინა	ბ) ლიმონა
გ) გრეიფრუტა	დ) კივა

სწორი პასუხია „ლიმონა“, ხოლო დანარჩენი შექმნილია მსმენელის შეცდენისა თუ მისი ცოდნის შემოწმების მიზნით.

ოკაზიონალიზმების გამოყენებით არც სოციალური ქსელები ჩამორჩება სხვა სფეროებს, შინაგანი გრძნობების გამოსახატავად მათი მომხმარებელი აქტიურად იყენებს ოკაზიონალიზმებს, აქ უფრო გამართლებული იქნებოდა ტერმინ „ეგოლოგიზმების“ გამოყენება. „ფეისბუქში“ მოპოვებული მაგალითებია:

„**საფრენდეთი**“ - მეგობრების წრე (უცხო ენის მიხედვით ნაწარმოები)

„**ბურდღლიონკები**“ - ძალიან თბილი ქურთუკი („სუსხიანი სიცივეა, ჩაგვირთეთ გათბობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბურდღლიონკებიც ვერ გაგვათბობს“).

„**გაფეილდა**“ - გამოცდაში ჩაიჭრა (ნაწარმოები ინგლისური სიტყვისგან „fail“).

ცოტა ოკაზიონალიზმი არც პოლიტიკურ დისკურსშია. აქ ოკაზიონალიზმთა ერთ-ერთ ძირითად ფუნქციად ირონია იკვეთება. მაგალითისთვის განვიხილოთ:

„ქართველი საზოგადოებისთვის ნაციონალური მოძრაობა თავისი „**მიშარასტებითა**“ და „**გიგარასტებით**“, ერთი ფუნაა, რომელიც ურმის თვალმა შუაზე გაჭრა“ („ასავალ-დასავალი“ №2, 2017:3).

„გააჩერეთ **ხაზლარაძე**“ (ბანკირი ხაზარაძე ქართული ლარის მდგომარეობას დადებითად აფასებდა, თუმცა ვარაუდობენ ქართული ლარის გაუფასურებაში მის დიდ წვლილს, რის შედეგადაც სტატიის ავტორი მას „**ხაზლარაძეს**“ უწოდებს).

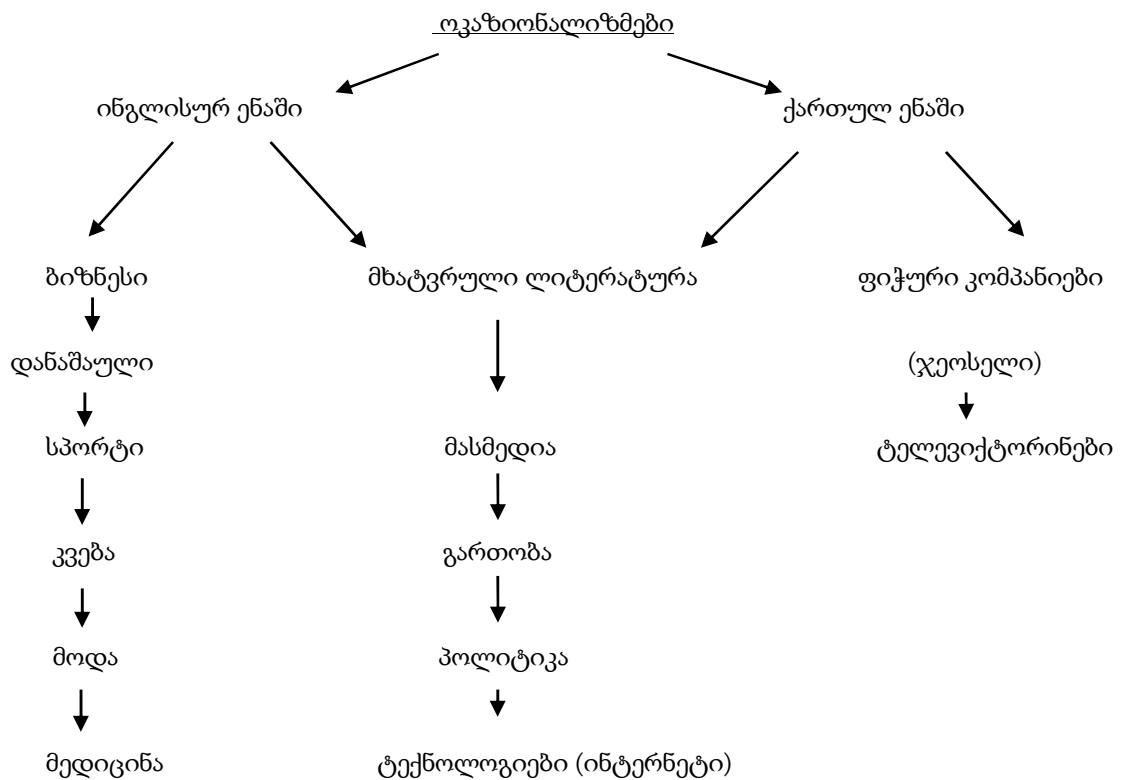
„თუ „**ნაცნება**“ საქართველოს განათლების სისტემას სანტექნიკოსი თუ კანალიზატორი ალექსანდრე ლომაიას ხელით ანადგურებდა, ახლა ოცნება იმავეს მენეჯერი თუ „**მენეჯორი**“ ალექსანდრე ჯეჯელავას ხელით აკეთებს!“ (ოკაზიონალიზმში შეფარული აზრია გაკრიტიკება განათლების მინისტრისა, საამისოდ მენეჯერი და ჯორი ერთ სიტყვაშია გაერთიანებული. როგორც ირკვევა, ალ. ჯეჯელავას მენეჯერის თანამდებობაც ეკავა მანამ, სანამ განათლების მინისტრად დაინიშნებოდა („ასავალ-დასავალი“ №2, 2017:9).

„შ(ს)არიშვილის მონაწილეთი შარი-შური“ (შარი+სარიშვილი, ხაზს უსვამს სარიშვილის მიერ არასწორი ინფორმაციის გავრცელებას).

აღნიშნული სიტუაციების გათვალისწინებით გამოიკვეთა ოკაზიონალიზმების შემდეგი ფუნქციები:

- პიროვნული ემოციური სამყაროს სურათის შექმნა;
- მკითხველსა თუ მსმენელზე ზეგავლენა;
- მსმენელის გახალისება, კომიკური ეფექტის შექმნა;
- ინფორმაციის რეციპიენტის ყურადღების მიპყრობა;
- ირონიის, სარკაზმის გამოხატვა;
- კონკურენტულობა;
- ინტელექტის დადგენა;
- მსმენელის შეცდენა.

ჩვენ მიერ მოძიებულ მაგალითებზე დაყრდნობით შეგვიძლია გამოვყოთ სფეროები, სადაც ოკაზიონალიზმები იკვეთება ქართულ და ინგლისურ ენაში. ეს სქემატურად შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვადგინოთ:

თუმცა ეს ანალიზი არ შეიძლება ჩაითვალოს სრულყოფილად და ის არ გამორიცხავს მათ არსებობას სხვა სფეროებშიც.

ოკაზიონალიზმები ტიპოლოგიურად შემდეგნაირად შეიძლება დავაჯგუფოთ:

- ❖ **ფონეტიკური ოკაზიონალური სიტყვები.** ავტორთა მიერ ნებისმიერი ბგერათკომბინაციით შექმნილი სიტყვები. (ჰეფესტოსი, 2011:40).
- ❖ **ლექსიკური ოკაზიონალური სიტყვები.** ყოველი ახალი ოკაზიონალიზმი, რომელიც იქმნება ენაში უკვე არსებული მორფემების საფუძველზე არსებული სიტყვათწარმოების წესების გამოყენებით ან მათი უგულებელყოფით (ლერერ, 2007:116-133).
- ❖ **გრამატიკული (მორფოლოგიური) ოკაზიონალური სიტყვები.** ეს არის სიტყვები, რომელთა გრამატიკული ფორმა და სემანტიკა ეწინააღმდეგება ერთმანეთს ჩვეულებრივი, მიღებული თვალთახედვით (მიულაიზენი, 2010:245). მორფოლოგიური ოკაზიონალიზმები იქმნებიან უკვე არსებული სიტყვათწარმოების გზებით, როგორებიცაა: აფიქსაცია, კომპოზიცია (კომბინირება), შემოკლება, კონვერსია (გარდაქმნა), შერწყმა.
- ❖ **სემანტიკური ოკაზიონალური სიტყვები.** ამ ტიპის სიტყვებში მოიაზრება სიტყვების ახალი კონოტაცია. სიტყვათა უმრავლესობა სტილისტიკურად ფორმირებული გვევლინება ტექსტში და ისინი ხშირად იძენენ ახალ გაგებას. აქ შეიძლება მოვიაზროთ სიტყვის მეტაფორული, ხატოვანი გამოხატულებაც (ზაბენკო, 1997:84).

როგორც წესი, ახალი სიტყვები ჩნდება ენაში უკვე არსებული სიტყვებისა და მორფემების საშუალებით. სწორედ მათი ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავადგინოთ ოკაზიონალური სიტყვის მნიშვნელობა.

აფიქსაციით ნაწარმოები ოკაზიონალიზმების მაგალითებია:

Columbusing – when white people claim to have discovered something that has been around for years, decades, or centuries (Columbus + ing) (ის, ვინც „ახალი ამერიკის“ აღმოჩენას ცდილობს);

Errorist - someone who repeatedly makes mistakes or is always wrong (შეცდომების ხშირად დამშვები);

„**ულექტორესი**“ (ძალიან კარგი ლექტორი. ზედსართავი სახელის აღმატებითი ხარისხის პრეფიქს-სუფიქსით უ-ლექტორ-ეს-ი);

„**უტრენერესი**“ (ძალიან კარგი ტრენერი. უ-ტრენერ-ეს-ი);

ენაში ახალი ლექსიკური ერთეულების წარმოსაქმნელად ფართოდ გამოიყენება **კომპოზიცია** ანუ თხზვა.

ქვემოთ წარმოგიდგინთ კომპოზიციის შედეგად მიღებულ ოკაზიონალიზმებს, რომელთა მნიშვნელობაც არ უდრის შემადგენელ კონპოზიტთა ჯამს:

Askhole - someone who asks stupid, pointless, or obnoxious questions (ask+hole; კითხვა+ხვრელი (სულელური კითხვების დამსმელი);

ნიდერგლანდები (ნიდერლანდები + გლანდები. სიტყვა ტურისტული სააგენტოს პაროდიიდან არის ამოღებული, იგულისხმება „ნიდერლანდები“, ის მიზნად ისახავს ტურისტულ კომპანიაში დასაქმებულთა უცოდინრობას გაუსვას ხაზი);

ამჯერად დავაკვირდეთ კომპოზიციის შედეგად მიღებულ ოკაზიონალიზმებს, რომელთა მნიშვნელობა უდრის მათი შემადგენელი კომპოზიტების ჯამს:

Textpectation – the anticipation felt when waiting for a response to a text (text + expectation. ტექსტი+მოლოდინი (შეტყობინების მომლოდინე);

ბურდლიონკები (ბურდლიანი + „დუბლიონკები“)

ოკაზიონალიზმები ძირითადად გვხვდება არსებითი სახელისა და ზედსართავი სახელის სახით, თუმცა ხშირია შემთხვევა, როცა არსებითი სახელი ან ზედსართავი ზმნად გარდაიქმნება და შესაბამისად იქმნება ოკაზიონალიზმი. ასე მაგალითად:

„ქალბატონო სიტყვები **დაწმინდავე**“ (არსებითი სახელი „წმინდა“-ს ზმნად გარდაქმნით);

„**ჩაცხოვრდი** მაქ?“ (არსებითი სახელი „ცხოვრებ“-ის ზმნად გარდაქმნით);

ოკაზიონალიზმი შეიძლება წარმოგვიდგეს დეფისით შექმნილი კომპოზიტის სახით: „**ქართულ-ოცნებური**“; **”human-pig**“;

ჩანაცვლებაზე აგებული ოკაზიონალიზმი - თანხმოვნისა თუ ხმოვნის ჩანაცვლება: „შესამიშნავი სამეული“ („ასავალ-დასავალი“ №11, 2015:3).

„**unpresidented**“ - Unprecedented („si“-მ ჩანაცვლა „ce“).

სინტაგმა (ბერძ. syntagma) წინადადების ორი წევრია, რომლებიც ერთმანეთთან სინტაქსურად არის დაკავშირებული.

ოკაზიონალური სინტაგმა მაგალითად: „**უშანგი მთვარე**“, „**სინკარის შოკოლადი**“ (ფილა შოკოლადი), **Golden Goal** (Ayto, 2007:236);

წარმოდგენილ მაგალითებს შესაძლოა ვუწოდოთ ფრაზეოლოგიური ოკაზიონალიზმები, როგორც მათ ზოგი ლინგვისტი მოიხსენიებს, ან - **ოკაზიონალური სინტაგმა**.

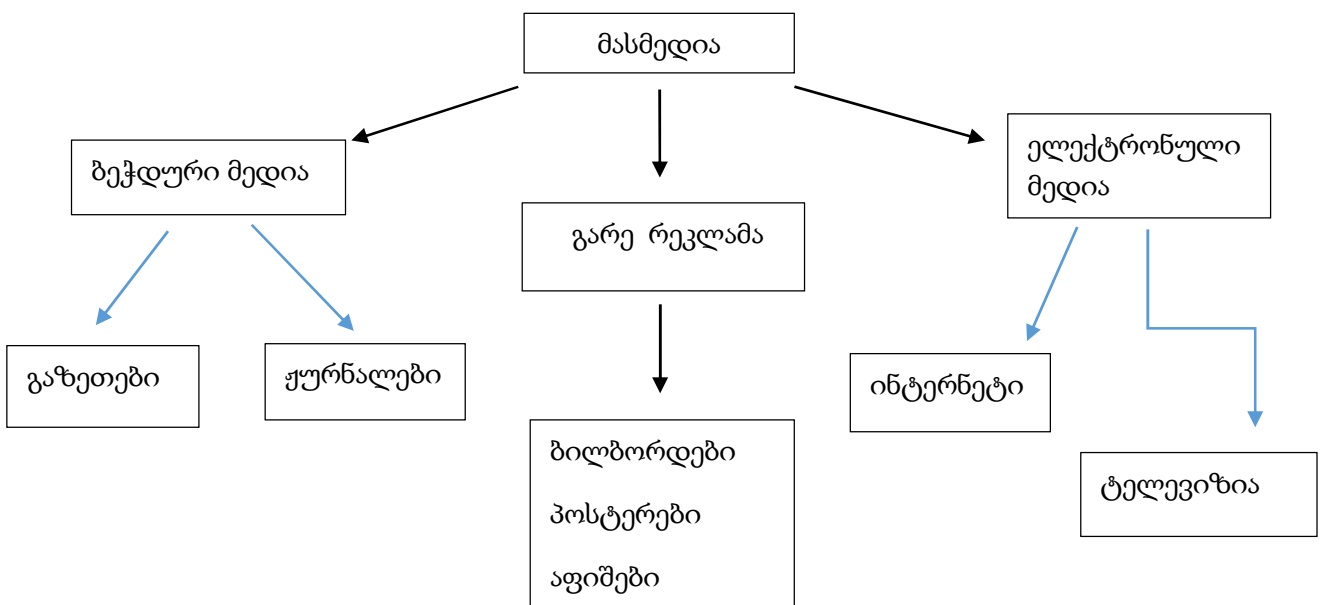
ოკაზიონალიზმები ფართო და ვიწრო მნიშვნელობით არსებობს. ლექსიკურმა ერთეულებმა, რომლებიც შექმნის ეტაპზე ოკაზიონალიზმებია, შეიძლება მოიპოვონ აღიარება, ან დარჩნენ ოკაზიონალიზმებად მხოლოდ იმ კონტექსტისთვის, სადაც პირველად იჩინა თავი. ფართო მნიშვნელობით ჩვენს ნაშრომში განვიხილავთ ნებისმიერ ერთეულს, რომელიც შექმნის ეტაპზე ოკაზიონალიზმი იყო, ხოლო შემდგომ განვითარდა, ხოლო ვიწრო გაგებით შეიძლება გავიგოთ ის ჭეშმარიტი ოკაზიონალიზმები, რომლებიც ოკაზიონალიზმებადვე დარჩა.

ენობრივი ერთეულის დაზუსტება რთულია, როცა მის იდენტიფიკაციაზე მიდგება ჯერი, ვინაიდან ნებისმიერი ენობრივი ერთეულის სტატუსის დაზუსტებისას მოქმედებს ცენტრისა და პერიფერიის თეორია. ყველა ლექსიკური ერთეული ერთმანეთთან დაკავშირებულია პერიფერიული ზონით. განვითარების პროცესში ზოგ ელემენტს შეუძლია გადასვლა ცენტრიდან პერიფერიაზე და პირიქით.

თავი III

ოკაზიონალიზმების ფუნქციონირება თანამედროვე მას-მედიაში

მასმედია არის ყველა ის მედიატექნოლოგია, რომელიც მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებით გამიზნულია ფართომასშტაბიანი აუდიტორიისთვის.

აქვე გვსურს აღვნიშნოთ, რომ ოკაზიონალური ერთეულები შეიმჩნევა მასობრივი მედიის ყველა ზემოაღნიშნულ არეალში.

როგორც უკვე ბევრჯერ აღვნიშნეთ, ოკაზიონალიზმი არის უნიკალური ექსპრესიული ლექსიკური ერთეული, რომელიც აგებულია ნორმატიული ან უნიკალური სიტყვათწარმოებითი მოდელებით. ოკაზიონალიზმებს აქვს მომატებული გამომსახველობა თავისი უჩვეულობის მეშვეობით. ისინი, როგორც წესი, ექსპრესიულადაა დატვირთული. ოკაზიონალიზმი ეს ის ერთეულია, რომელიც ეხმარება ადრესანტს თავისი ინტენციის ეფექტურად განხორციელებაში, თუმცა ოკაზიონალიზმების შექმნისას საჭიროა ადრესანტმა გაითვალისწინოს ადრესატის სოციალური და კულტურული ასპექტები, რათა მიაღწიოს საჭირო შედეგს და მოახდინოს გავლენა მათ ცნობიერებასა და ღირებულებებზე, რადგანაც ოკაზიონალიზმების აღქმა ადრესატის მიერ მის ლინგვოკულტურულ ფონურ ცოდნასაც მოითხოვს. კომუნიკაციის ყოველი აქტი გულისხმობს, რომ კომუნიკანტებს აქვთ

წარმოდგენა ერთმანეთის თეზაურუსებზე, ფონურ ცოდნასა თუ სამყაროს ხატზე. ფონური ცოდნა გულისხმობს ქვეყნის კულტურის, ქვეყნის ნორმების, სოციალური ზნე-ჩვეულებების ცოდნას, რისი უგულებელყოფაც დაუშვებელია: „აზრიანი ქმედება, მხოლოდ იმათი ხვედრია, რომლებსაც ეს ცოდნა აქვთ“(ვეუბიკაია, 1996:175).

„Hatchimals, should be £59.99 but generally on sale for £120“ .

აქ მოცემული ოკაზიონალიზმი - Hatchimals (hatch+animals, გამოჩეკა+ცხოველები), ლინგვოკულტურულ ფენომენს არ წარმოადგენს, შესაბამისად მარტივია რეკლამის შემქმნელის ინტენცია. საუბარია ისეთ სათამაშო ცხოველებზე, რომლებიც არ მიეკუთვნებიან ძუძუმწოვართა ჯგუფს.

„ვაი-მეცნიერმა“ სული შეიწუხა და სასწრაფოები გამოიძახა“ („ასავალ-დასავალი“ №29, 2016:5).

საწინააღმდეგოს ვხვდებით შემდეგ მაგალითებში:

The word “**Obamaism**” never quite took off, but the president can settle for “**Obamacare**”.

”The triumph of **Trumpism**: the new politics that is here to stay“.

„განხეთქილების ვაშ(ლ)აძე“ („ასავალ-დასავალი“, 2016:2 N19).

„ოცნება სააკაშისტების მხარეზე ბრუნდება“ („ასავალ-დასავალი“, 2016:5 N15).

აღნიშნულ განცხადებებში შექმნილი ოკაზიონალიზმები: Obamism, Trumpism, ვაშ(ლ)აძე და სააკაშისტები, აშკარად მოითხოვს ადრესატისგან ფონურ ცოდნას. ფონური ცოდნის გარეშე კომუნიკაცია წარუმატებელი იქნება. შესაბამისად, ინფორმაციის ავტორი კარგად უნდა გეგმავდეს, ვისზეა სტატია განკუთვნილი და რა მიზნებს ემსახურება ის.

ოკაზიონალიზმი არის ერთ-ერთი ენობრივი საშუალება პერიოდულ ბეჭდვით ორგანოში ექსპრესიულობის მიღწევისა, რადგანაც ის უშუალოდ განკუთვნილია იმისათვის, რომ ძლიერი ზემოქმედება მოახდინოს მკითხველზე. ოკაზიონალიზმები საშუალებას იძლევა, უფრო ზუსტად გამოიხატოს აზრები და გრძნობები, მიეცეს ზუსტი შეფასება მომხდარს, მეტყველება გაცილებით უფრო ემოციურ, ექსპრესიული გახდეს.

ერთ-ერთი სტატიის სათაურში ვკითხულობთ:

“**Toryism** is dead in Scotland” (The Guardian, 2011).

წარმოდგენილ მაგალითში ოკაზიონალიზმი შექმნილია აფიქსაციის მეშვეობით (“tory” ტორი) - ინგლისური პოლიტიკური პარტიის სახელწოდება სუფიქს „ism-თან ერთად წარმოქმნის ახალ სიტყვას,

რომელშიც იმპლიციტირებული არის ავტორის ინტენცია - ირონია და უნდობლობა გამოხატოს პარტიის მიმართ.

“He referred to education leaders as **“educrats”** or wielders of **“blackboard power”**”. იხ. წყარო №52

მოცემულ მაგალითში სიტყვა **“educrats”** სიტყვათკომბინაციის მაგალითია, ნაწარმოები ორი სიტყვიდან- **“education”** („განათლება“) **“bureaucrats”** („ბიუროკრატები“).

BBC NEWS რეკლამას უკეთებს მსოფლიოში პირველ ავიახაზებს განკუთვნილის ცხოველებისათვის, თვალში საცემი სათაურით:

“Pet airline welcomes **‘pawsengers’**” (BBC NEWS, 2009).

“paw” (თათი) + „passenger” (მგზავრი). მოცემული ოკაზიონალიზმი კომიკური ეფექტის მქონეა.

სათაურში: **“Pawtraits of love: The owners who paid hundreds to immortalize their pets for ever”** (Daily Mail). იხ. წყარო №54

“paw”-თათი + “portrait” - პორტრეტი. სტატიის ავტორმა ოკაზიონალიზმი შექმნა, რათა ხაზი გაესვა ფაქტზე, რომ ეს იყო საგანგებოდ ცხოველის პორტრეტი, ის ხაზს უსვამს მეპატრონის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას ცხოველის მიმართ.

“Mystery of the **cat-napper**” (“Mail Online”, 2007).

ოკაზიონალიზმი **“cat-napper”** ორი სიტყვის შეერთებით არის მიღებული **“a kidnapper”**(ბავშვის გამტაცებელი) + **“a cat”**(კატა). სიტყვა სემანტიკურად გამჭვირვალეა და გასაგებია კონტექსტის გარეშეც. საუბარია ისეთ ადამიანზე, რომელიც შინაურ ცხოველს იტაცებს.

„ბესელკები“ – (ბესელია + (კ)ები) წლის დასაწყისში ძალიან პოპულარული გახდა ნიკა მელიას მიერ ეკა ბესელიას ფეხსაცმელზე გამოთქმული შეფასება, მან დეპუტატის თეთრ ჩექმას **„ბესელკები“** უწოდა. ამის შემდეგ ეს ტერმინი ათასგვარი ინტერპრეტაციით მთელი წლის განმავლობაში ტრიალებდა და სავარაუდოდ კარგა ხანს კიდევ არ დაკარგავს აქტუალურობას.

„არაფერი შეგეშალოთ, ბოკერია **„მეტრამპესა“** არ აჰყვეთ“(ტრამპის მომხრე - „მეტრამპე“).

„საკაშვილს ვიდრე დონალდ ტრამპი არ შემოუთვლის - შე „ტრუპო“ რას მახსენებ, რომელი შენი ძმკაცი მნახე, რას **„გამიტრამპე“** საქმეო, მანამდე არ გაჩერდება.

აღნიშნულ მაგალითში ოკაზიონალიზმის კიდევ ერთი დამახასიათებელი თვისება გამოიკვეთა, რაც მის ერთ-ერთ ფუნქციად შეიძლება ჩაითვალოს - **შელამაზებელი ნათქვამი, უწმაწური სიტყვების თავიდან არიდება.**

ბილბორდები მასმედიის ერთ-ერთი პოპულარული სახესხვაობაა, რომელიც საკმაოდ კარგ და ვრცელ საკვლევ მასალას წარმოადგენს ოკაზიონალიზმების კვლევის მიმართულებით.

ძირითადი სიტყვა	ოკაზიონალიზმი	აგებულება	სიტყვათწარმოება
Magnificent(Adj.)	Magnifisound	Magnificent+sound(Adj+N)	Blending (შერწყმა)

- Marlboro **Magnifisound** - სიტყვა (ჩინებული+ჟღერა) მარლბოროს კომპანიამ პირველად გამოიყენა ბილბორდზე მოწყობილი დიდი წვეულების დასასახელებლად. შექმნილი ოკაზიონალიზმით კომპანია ხალხის ქვეცნობიერზე უნებლიეთ ზემოქმედებს და თან თავისი პროდუქტის პოპულარიზაციას უწყობს ხელს.
- **ქათმიონალური** - ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მოხდა ოკაზიონალიზმის წარმოება ორი სიტყვის შერთების შედეგად.

ძირითადი სიტყვა	ოკაზიონალიზმი	აგებულება	სიტყვათწარმოების ტიპი
ნაციუნალური (ზედ. სახ.)	ქათმიონალური	ქათამი+ნაციონალური (არს. სახ. + ზედ. სახ.)	შერწყმა

- **„გა20ებულები“**

მოცემულ შემთხვევაში ავტორს თვალნათლივ სურს ეფექტის მოხდენა მკითხველზე და ბილბორდის საშუალებით ეპატიჟება მკითხველს თავის მაღაზიაში. როგორც ვიცით, დღესდღეობით საკმაოდ ხშირად იყენებენ ციფრებს სიტყვებში მათი შემოკლების მიზნით (ძირითადად თანამედროვე ტექნოლოგიების საშუალებით ერთმანეთთან მიმოწერისას). მოცემულ შემთხვევაში ავტორის მიზანია არა სიტყვის შემოკლება, არამედ უცხო სტილის რეკლამის საშუალებით მკითხველთა ყურადღების მიპყრობა. მოცემული მაგალითი განვიხილეთ ოკაზიონალიზმად, რადგანაც ავტორმა ის შექმნა სპეციალურად ბილბორდზე ყურადღების მისაპყრობად, მას შეიძლება გრაფიკული ოკაზიონალიზმი ვუწოდოთ.

ნაშრომში შევეცადეთ გამოგვეკვიათ ის მიზეზებიც, რომლებიც აიძულებს ავტორებს შექმნან ოკაზიონალიზმები მხატვრულ ტექსტებში. ეს გამოგვადგება ყოველდღიურ საზოგადოებრივ დისკურსში გამოყენებულ ოკაზიონალიზმებსა და მხატვრული ლიტერატურის ოკაზიონალიზმებს შორის განსხვავების გამოსაკვეთად.

„და ბოროტებას *ვესასთუმლები*; და სათვისტომოს *ვევარგისები*; და სასოების საკურთხეველზე *გესანთლება* და *გესაკმეველება*; მიჰქრის ნათლის *ფრთე*, *მიიფრთოსნება*, ხმას *ზესკნელისკნელ მიიფრთამალებს*; ზვარს მეუფისას *შეემტვენები*; და შემოდგომის ფერისცვალება ველებს მორთავს და *მოავენახებს* და ა.შ.“ (ჯემალ აჯიაშვილი)

ისევ **მაისობს** სამაიის **ისასამანი**,

ღმერთო! სამშვინველს გაზაფხულის მიეც დიდება

(რატი ამალლობელი: „გაზაფხულის უვერტურა“)

ექსპლიკაცია და იმპლიკაცია შეიძლება ახასიათებდეს მთელ ტექსტს ან მის ცალკეულ ელემენტს („ნაწილებს“). ოკაზიონალიზმები უდავოდ მიეკუთვნება ტექსტის ასეთ ელემენტებს, რომელთათვისაც დამახასიათებელია მერყეობა ექსპლიციტურსა და იმპლიციტურს შორის.

❖ ჩვენი აზრით მიზეზები, რომლებიც აიძულებს მწერლებს, შექმნან ინდივიდუალურ-საავტორო სიტყვები შემდეგია:

ა) ზუსტი აზრის გადმოცემის აუცილებლობა (უზუალური სიტყვები ამისათვის ზოგიერთ შემთხვევაში არ არის საკმარისი);

ბ) ავტორის სწრაფვა მოკლედ გამოხატოს აზრი (ახალწარმონაქმნს შეუძლია ჩაანაცვლოს სიტყვათშეთანხმება და წინადადებაც კი);

გ) მეტყველების საგანზე თავისი დამოკიდებულების ხაზგასმის სურვილი, დაახასიათოს ისინი და შეაფასოს;

დ) სიტყვის თავისებური სახით ყურადღების მიქცევის მისწრაფება;

ე) ტავტოლოგიისგან თავის დაღწევა;

ვ) ლექსის რითმის და რიტმის შენარჩუნების აუცილებლობა;

როგორც ვხედავთ, ზოგიერთი მიზეზი თუ რატომაც იქმნება ოკაზიონალიზმები მხატვრულ ლიტერატურასა და საზოგადო დისკურსში, ემთხვევა ერთმანეთს, ხოლო ზოგი განსხვავებულია. ესენია რითმის და რიტმის, ტავტოლოგიის თავიდან არიდების მიზეზები. ზემოთჩამოთვლილთაგან პირველი სამი მიზეზი მხატვრულ ლიტერატურაშიც ძირითად ფაქტორად რჩება. ძალიან ხშირად ოკაზიონალიზმის გამოჩენა შეიძლება გამოწვეული იყოს ერთი ან ერთროულად რამდენიმე მიზეზით.

მხატვრულ ლიტერატურაში ძალიან ხშირად შეიმჩნევა - **აბსურდული სიტყვების** გამოყენება, რომლებიც ბუნდოვნების გამო შესაძლოა აბრაკადაბრადაც მივიჩნიოთ.

Ickity, pickity, ally gadaw,
Dicks, do, ally gamaw,
Okus, pokus, pelly gaw,
Franz.

აღნიშნული ლექსიც გათვლას და იგი აბსურდული სიტყვების ნაკრებია, სრული „სიტყვათა სალათია“, რომელშიაც არა სიტყვების მნიშვნელობა, არამედ რითმი და ლექსის მუსიკალურობაა მთავარი.

მხატვრული ლიტერატურისა და ყოველდღიური დისკურსის შედარებისას შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აბსურდული სიტყვები ძირითადად იკვეთება მხოლოდ ლიტერატურულ ტექსტებში და მათ თითქმის საერთო არაფერი აქვთ მასმედიასა და სხვა სფეროებთან. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ლიტერატურაში გამოყენებული ოკაზიონალიზმებსა და სხვა სფეროების ოკაზიონალიზმებში მერყეობს ექსპლიციტურ-იმპლიციტური გამოხატულება, სადაც რეციპიენტს უწევს ავტორის ინტენციის ამოცნობა. ზოგ შემთხვევაში ეს საკმაოდ ადვილია, თუმცა გარკვეულ შემთხვევაში გაცილებით რთული. სირთულეს წარმოადგენს ასევე პოეზიაში გამოყენებული ოკაზიონალიზმების გაშიფვრა, რადგანაც ისინი ძირითადად მელოდიურობის დანიშნულებით ფუნქციონირებენ, რითმის და რიტმის აუცილებლობა მოითხოვს მათ არსებობას.

ზოგადი დასკვნები

ენა მუდმივად განვითარებადი ფენომენია, თუმცა ის არ ვითარდება თავისთავად და თავისთვის, იგი დაკავშირებულია ადამიანის განვითარების ფიზიკურ, კოგნიტურ, ემოციურ, სოციალურსა და კულტურულ ასპექტებთან. ენობრივი განვითარება პირდაპირ უკავშირდება კოგნიტურ განვითარებას.

ნეოლოგიზმები სხვადასხვა გზით ჩნდება ენაში, თუმცა ქართულში ძალიან ბევრია ნასესხები ნეოლოგიზმი. ლინგვისტთა უარყოფითი დამოკიდებულების მიუხედავად, ეს პროცესი მზარდია, რადგანაც თანამედროვე საზოგადოებრივი ურთიერთობები პოლილინგვური და პოლიკულტურული ხასიათისაა. ის ფაქტი, რომ ყველა ენა, მისი საერთაშორისო სტატუსის გავრცელების და პოპულარობის მიუხედავად, გარკვეულად განიცდის ენობრივ ექსპანსიას, მიუთითებს ამ პროცესის კანონზომიერებაზე. ამასთან, ერთი ენის ასიმილაცია მეორე ენაში წარმოქმნის რისკს რომ ენის უცხო კულტურის ასიმილაციას შეუწყობს ხელს და დააკნინებს მიმღები ენის კულტურას, ამიტომაც სავალდებულოა შექმნილი ენობრივი სიტუაციის მრავალმხრივი შესწავლა და პოლიკულტურული და პოლილინგვისტური მოვლენების სხვა ქვეყნებში განვითარების ანალიზი, მათი ენობრივი პოლიტიკის წარმატება-წარუმატებლობის შესწავლა და ამის საფუძველზე სწორი პოლიტიკის გატარება.

სხვადასხვა ენა განსხვავებულად რეაგირებს ასეთ მკრეზზე ენაში და თავისი ხედვაც აქვს შემუშავებული. მაგ. თურქეთსა და საბერძნეთში ახალი სიტყვის ათვისება თითქმის ყველა სფეროში გამოვლინდება არა სესხების, არამედ შესატყვისი სიტყვის შექმნით, ანუ მიდის ენის ნეოლოგიზაცია და განახლება. სხვა საკითხია, რამდენად ბუნებრივია ეს პროცესი თავად მიმღები ენისთვის, რადგანაც თავად ბერძნები და თურქები აღიარებენ, რომ ბევრი „საგანგებოდ“ შექმნილი სიტყვა რეალურად ბატონობს ლექსიკონებსა და ოფიციალურ პუბლიკაციებში, მაშინ როდესაც ცოცხალი მეტყველება ითხოვს სწრაფ რეაგირებას გლობალურ ქსელში ჩართული მოსახლეობისგან, იმავე ინტერნეტის მოსარგებლეებისგან და, რაც მთავარია, ითხოვს მისგან, იყოს გასაგები სხვა ერებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულში არსებობს სიტყვა „დედა პლატის“ შესატყვისი, ხშირად გამოიყენება მისი ინგლისური ანალოგის კალკირებული ვერსია „მაზერ ბორდი“.

ენის ლექსიკური ფონდი მუდმივად იცვლება. მისი ამგვარი ხასიათი განაპირობებს ენის განვითარებას, ან პირიქით. ენის განვითარება მასზე მოლაპარაკე სოციუმის ცხოვრების სტილის, ტემპისა და ხასიათის განვითარების პირდაპირპროპორციულია. ენის ფენომენი იდენტობის გამოხატვის საუკეთესო საშუალებაა.

ენა, როგორც საიდენტიფიკაციო კოლექტიური ნიშანი ძლიერ იარაღს წარმოადგენს სხვათაგან განსხვავების, და შესაბამისად, იდენტობის მიღება - შენარჩუნების პროცესში. იმ გარემოებათა გათვალისწინებით, რომელთა მიხედვითაც ერებსა და ენათა შორის გლობალური ურთიერთობები მეტად ინტენსიურ სახეს იღებს, ძნელი ხდება ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნება.

ოკაზონალური სიტყვები, როგორც წესი, შედეგია ინდივიდუალური სიტყვათშემოქმედებისა, ამიტომ მათ ხშირად უწოდებენ „ხელნაკეთ სიტყვებს“. ისინი ენის სისტემის პოტენციური შესაძლებლობების რეალიზაციაა. მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი ხდება ლიტერატურული ენის საგანძურში.

ოკაზონალიზმთა და ნეოლოგიზმთა შედარებამ გამოკვეთა მათი თავისებურებები. ოკაზონალიზმების საკითხი საკმაოდ სადავოა. ზოგიერთი ლინგვისტი ოკაზონალიზმის თვისებად მიიჩნევს მის სიახლესა და კონტექსტზე დამოკიდებულებას. სხვები მიიჩნევენ, რომ ნეოლოგიზმებსა და ოკაზონალიზმებს შორის არ არსებობს არსებითი სხვაობა. ყველა ლექსიკურმა ერთეულმა შეიძლება დაკარგოს სიახლის შეგრძნება და ენაში თავისუფლად ფუნქციონირებდეს. ოკაზონალიზმებზე გამუდმებით დაკვირვების და სხვადასხვა სიტუაციის გაანალიზების შემდგომ მოცემულ დისერტაციაში უფრო ლინგვისტთა მეორე მოსაზრებისკენ ვიხრებით, რადგანაც ძალიან ხშირად მოგვიწია ისეთ ოკაზონალიზმთან მუშაობა, რომელიც ამჟამად აღარ ფუნქციონირებს, როგორც ოკაზონალიზმი და ნეოლოგიზმის სტატუსი აქვს მოპოვებული. ჩვენ ასევე მიგვაჩნია, რომ ყოველი სამეტყველო ერთეული, რომელიც პირველად იჩენს თავს, არის სიტუაციური, კონკრეტულ შემთხვევაზე დაფუძნებული და მასზე დამოკიდებული, რაც იმის დასტურია, რომ ყოველ ახალ შექმნილ ენობრივ ერთეულში დევს ოკაზონალიზმისთვის დამახასიათებელი გარკვეული თვისებები.

დაბეჯითებით მაინც არ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყოველი ნეოლოგიზმი ოკაზიონალიზმია, რადგანაც მაინც არსებობს თავისებურებები, რომლებიც მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს.

ოკაზიონალური სიტყვით ავტორი გადმოგვცემს განსაკუთრებულ ინფორმაციას. მოცემულ შემთხვევაში ოკაზიონალიზმი გამოდის გამონათქვამის პრაგმატიკული ფოკუსიდან. ოკაზიონალიზმები, რომლებიც ფუნქციონირებს სხვადასხვა სფეროში, ადრესატზე ზემოქმედების ეფექტური ინსტრუმენტია. ოკაზიონალიზმის ფორმის უჩვეულობა, მისი ორიგინალურობა, სიახლე იწვევს რეციპიენტის ყურადღებას, აინტერესებს მას, ითრევს აზრის გამოფერის პროცესში, რომელიც შეფარულია ავტორის მიერ.

უპირველეს ყოვლისა, ოკაზიონალიზმების შესწავლა და გამოვლენა გვამღებს საშუალებას ვისაუბროთ ენის მუდმივ განვითარებაზე და მივუთითოთ მის ბუნებაზე, აწარმოოს ახალი სიტყვები განურჩევლად სფეროსა, დროისა და სიტუაციისა. ისინი გამუდმებით იქმნებოდა, დღესაც იქმნება და მუდამ შეიქმნება ამა თუ იმ ენაში, სანამ ის არსებობს. ისინი ფაქტები, მტკიცებულებებია ენის არსებობისა და მისი სიცოცხლისუნარიანობისა.

დისერტაციაში განხილული მაგალითებიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ოკაზიონალიზმს გააჩნია უფრო მეტი ინფორმაციულობა, ვიდრე ჩვეულებრივ სიტყვებს. ის შეიძლება შექმნას ნებისმიერმა მშობლიურ ენაზე მოსაუბრემ და ეს შეიძლება მოხდეს მყისიერად საუბრის დროს, ერთჯერადად, მრავალჯერადად, სხვებისგან დამოუკიდებლად. შესაბამისად, ჩვენს კვლევაში გამოვყავით ოკაზიონალიზმთა ორი ჯგუფი: მყისიერი და გამიზნული. ოკაზიონალიზმების შექმნა აბსოლუტურად ინდივიდუალური პროცესია.

მასმედიასა და მხატვრულ სტილში ოკაზიონალიზმთა კვლევამ და მათმა შედარებამ კორპუსული ლინგვისტიკის მასალაზე დაყრდნობით გამოკვეთა შემდეგი:

სტილი	სიტყვათა რაოდენობა	ოკაზიონალიზმების რაოდენობა	პროცენტობა%
მხატვრული	472	49	10.4%
მასმედიის/ პუბლიცისტური	478	28	5.85%

ჩატარებული ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დღევანდელი სურათით მხატვრულ ტექსტებში ოკაზიონალიზმები გაცილებით ხშირად გვხვდება, ვიდრე მასმედიაში. არ არის გამორიცხული, რომ ოკაზიონალიზმების რაოდენობა აქ გაიზარდოს, რადგან მასმედიაში უკვე საკმაოდ ტენდენციურია ოკაზიონალიზმების გამოყენება, ისინი საკმაოდ ხშირად გამოიყენება თუნდაც კომედიურ გადაცემებში და მათი რაოდენობა დღითიდღე იზრდება მასმედიის სხვადასხვა მიმართულებით, თუნდაც ბილბორდებზე, პოსტერებზე. დღევანდელ დღეს ქართველი ჟურნალისტები თუ რესპონდენტები „ინტელექტუალურ ჟესტად“ თვლიან ანგლიციზმების გამოყენებას და შესაბამისად უპირატესობას სწორედ მათ ანიჭებენ, თუმცა მომავალში შესაძლოა მეტად ტენდენციური გახდეს ოკაზიონალიზმთა გამოყენება.

1) ამგვარად, ოკაზიონალიზმებისთვის დამახასიათებელია:

ა) შემოქმედობითობა;

ბ) კონკრეტულ სიტუაციასთან, ტექსტთან ბმულობა;

გ) არანორმატიულობა;

დ) სპონტანურობა;

ე) ექსპრესიულობა;

ვ) ინდივიდუალური კუთვნილება;

ზ) სინქრონულ-დიაქრონული დიფუზურობა.

2) კვლევამ გვიჩვენა, რომ ოკაზიონალიზმები არამხოლოდ მხატვრულ ნაწარმოებში გვხვდება, ის თითქმის ყველა სფეროშია, მრავალფუნქციურობით და მიზანთა სიმრავლით გამოირჩევა და საკმაოდ უხვ, მრავალფეროვან და საინტერესო საკვლევ მასალას გვთავაზობს. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა ოკაზიონალიზმთა განსხვავებული ფუნქციები სხვადასხვა სფეროში. ესენია:

- *პიროვნული ემოციური სამყაროს სურათის შექმნა;*
- *მკითხველსა თუ მსმენელზე ზეგავლენის მოხდენა;*
- *მსმენელის გახალისება, კომიკური ეფექტის შექმნა;*
- *ინფორმაციის რეციპიენტის ყურადღების მიპყრობა;*
- *ირონიის, სარკაზმის გამოხატვა;*
- *კონკურენტულობა;*
- *ინტელექტის დადგენა;*
- *ინფორმაციის რეციპიენტის შეცდენა.*

მის უნიკალურ ფუნქციად შეიძლება გამოიყოს - მკითხველის// მსმენელის ყურადღების მიზიდვა.

- 3) კვლევაზე დაყრდნობით შეგვიძლია გამოვყოთ ოკაზიონალიზმთა ორი ძირითადი კატეგორია: **მხატვრული ლიტერატურის ოკაზიონალიზმები და საზოგადო ოკაზიონალიზმები**. სალიტერატუროში მოიაზრება ავტორების მიერ შექმნილი სიტყვები საგანგებოდ მხატვრული ლიტერატურისათვის, მაშინ როცა საზოგადოში განიხილება ნებისმიერ სხვა სფეროში შექმნილი ოკაზიონალიზმი. არც თუ ისე ცოტა ოკაზიონალიზმი გვხვდება ყოფით ურთიერთობაში, უშუალო (განსაკუთრებით სახუმარო) საუბარში (მეტყველებაში).
- 4) ოკაზიონალიზმების საშუალებით მოსაუბრე ინდივიდს აქვს საშუალება, გამოავლინოს შემოქმედებითი პოტენციალი, ენობრივი ნორმები განზრახ დაარღვიოს ყურადღების მიქცევის მიზნით. მოსაუბრეს შეუძლია განგებ მოახდინოს მანიპულირება/პროვოცირება ენაში არსებული ნორმატივების დარღვევით. ენობრივი პოტენციალი ისე, როგორც ინდივიდის წარმოსახვის უნარი, ამოუწურავი და მრავალფეროვანია. ლინგვისტური და პიროვნული კრეატიულობა უკიდევანოა და ოკაზიონალიზმები სწორედ ამის მტკიცებულებაა. ოკაზიონალიზმები, როგორც წესი, თვალში საცემი და სტილურად მარკირებულია. ისინი ინტეგრირებულია კომუნიკაციურ და კოგნიტურ სტრუქტურებში და ამდენად, ავლენენ სრულფასოვანი, ინტერსუბიექტურად გამოყენებადი ენობრივი ერთეულების ტექსტურ ნიშანს.
- 5) ოკაზიონალიზმების მედიაში გამოყენება ეფექტურ შედეგს იძლევა. ინგლისურ და ქართულ მედიასივრცეში ჩვენ მიერ გაანალიზებულმა მაგალითებმა ცხადყო, რომ ოკაზიონალიზმები ფართოდ გამოიყენება ინტენციის განსახორციელებლად. ოკაზიონალური ერთეული, როგორც ლექსიკურ-სტილისტიკური ხერხი, ბრწყინვალე საშუალებაა მკითხველის (მსმენელის) ყურადღების მისაპყრობად. მედიაშეტყობინებაში ადრესანტები ხშირად იყენებენ სხვადასხვა ხერხს, რომ ადრესატზე ზემოქმედება იყოს კომპლექსური. ოკაზიონალიზმები ფართოდ გამოიყენება ცალკეულ მედიამიმართულებაში, სადაც ინფორმაცია სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებით გადმოიცემა. ჩვენ შევეცადეთ გამოგვევლინა ის თავისებურებები, რომლებიც ახასიათებს ქართულ და ინგლისურ მედიატექსტებს. ოკაზიონალიზმის მასმედიაში გამოყენება შეგნებული გადახვევა, ნორმათა შეგნებული დარღვევაა სოციუმზე ზემოქმედების მიზნით.
- 6) პოლიტიკურ ტექსტებში ოკაზიონალიზმი ძირითადად ირონიას ემსახურება. ის, როგორც ხუმრობის ფორმა, შესაძლებელს ხდის გვერდი ავუაროთ უხამს სიტყვებს და ისე გამოვხატოთ აზრი. მათში შელამაზებული გზით გადმოიცემა ადრესანტის ინტენცია.
- 7) ტიპოლოგიურ კლასიფიკაციაში გამოიკვეთა ფონეტიკური, ლექსიკური, გრაფიკული, გრამატიკული (მორფოლოგიური) ოკაზიონალიზმები. დისერტაციაში განხილული მაგალითების საფუძველზე მივდივართ შემდეგ დასკვნამდე: საზოგადო ოკაზიონალიზმების

უმრავლესობა მორფოლოგიური ტიპისაა, მაშინ როცა მხატვრულ ლიტერატურაში, სახელდობრ პოეზიაში, ძირითადად იკვეთება ფონეტიკური ოკაზიონალიზმები.

- 8) კულტურულ-სოციალური ფონი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ოკაზიონალიზმების ანალიზის დროს, რადგანაც თუ მსმენელს (მკითხველს) არ გააჩნია გარკვეული ფონური ცოდნა, რთულია მასში იმპლიციტური აზრის გახსნა. ოკაზიონალიზმების გაშიფვრა ასევე საჭიროებს გარკვეულწილად ლოგიკურ აზროვნებას და ასოციაციური აზროვნების უნარსაც.
- 9) ოკაზიონალიზმი ორნაირია: ქართულ ნიადაგზე ნაწარმოები და უცხო ენის გავლენით შექმნილი. საზოგადო დისკურსში შექმნილი ოკაზიონალიზმები უმრავლეს შემთხვევაში მსმენელთათვის (მკითხველთათვის) არაბუნდოვანია, აქ გამოკვეთილია შედარებით მკაფიო ფუნქციურ-სემანტიკური ინტერპრეტაცია, თუმცა ექსპლიციტია-იმპლიციტია აქაც მერყეობს. პოეზიაში და ლიტერატურაში ნაწარმოები ოკაზიონალიზმები (მეტწილად აბსურდული სიტყვები) ძირითადად ბუნდოვანია შინაარსით, მათი ბუნება მეტაფორული, ესთეტიკურ-ექსპრესიული, მელოდიურია და საკმაო ძალისხმევას მოითხოვს, სადაც მკითხველი სუბიექტურად აღიქვამს მოცემულ სიტუაციას ანუ იგულისხმება არაერთგვაროვანი და ინდივიდუალური გააზრება. მხატვრულ-პოეტური დისკურსი ამ გაგებით უნივერსალურია. ოკაზიონალიზმები მსმენელსა თუ მკითხველს გასხვავებულ, ორიგინალურ შეგრძნებას უტოვებს.
- 10) ოკაზიონალიზმებში იკვეთება ორი ძირითადი ჯგუფი: 1) *ჭეშმარიტი ოკაზიონალიზმი*, როცა შინაარსი სავსებით ახალია 2) *ტრანსნომინირებული* - როცა შინაარსი ცოტა ნაცნობია. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ოკაზიონალიზმს აქვს ფართო და ვიწრო გაგება. ვიწრო გაგებით ისინი წმინდა ოკაზიონალიზმებია, ფართო გაგებით მასში შეიძლება გავიაზროთ ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც თავდაპირველად ოკაზიონალიზმები იყო, ხოლო შემდგომ განვითარდნენ და მოიპოვეს სხვა ლინგვისტური დასახელება.
- 11) ოკაზიონალიზმების გამოყენება მეტყველებს ენის და ინდივიდის კრეატიულობაზე, რადგან ადამიანებს საშუალება ეძლევათ, შექმნან საკუთარი ემოციის გამომხატველი ენობრივი ერთეულები. ინდივიდუალიზმისა და თავისუფლების შეგრძნება ალაფრთოვანებს ადამიანებს, ოკაზიონალიზმების გამოყენებით ისინი უფრო ეფექტურად ამყარებენ კომუნიკაციას.

Shota Rustaveli State University
Faculty of Humanities
Department of European Studies

With the Right of Manuscript

Sopiko Dumbadze

Linguistic Neology and Functioning of Occasionalisms in English and Georgian Languages

Summary

of the Thesis Submitted for Gaining the Academic Degree
of Doctor of Philology

**Batumi
2017**

The study has been conducted at the European Studies Department of the Faculty of Humanities, Shota Rustaveli State University.

Scientific Supervisor: **Nino Aroshidze -**
Doctor of Philology,
Associate Professor

Reviewers: **Irine Goshkheteliani**

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Zurab Bezhanovi -

Doctor of Philology,

Professor

Qetevan Svanidze -

Doctor of Philology,

Associate Professor

Joanna Szerszunowicz-

Doctor of Philology, Professor

The University of Bialystok, Poland

Antonio Pamies-Bertrán-

Doctor of Philology, Professor

University of Granada, Spain

The defence of the thesis will take place on May 13, 2016, at the meeting of dissertation board of the faculty of Humanities at Shota Rustaveli State University.

Address: building I, room 55, 35 Ninoshvili Str., Batumi, 6010 PhD Thesis is available at the library of Shota Rustaveli State Univeristy (35 Ninoshvili Str.,Batumi, 6010).

The secretary of the Dissertation Board

Doctor of Philology,

Associate Professor

Nana Tsetskhladze